

Zoran Grozdanov (ur.),

JÜRGEN MOLTMANN: TEOLOGIJA: SILAZAK U VRAŽJE KRUGOVE SMRTI

O četrdesetoj godišnjici Raspetog Boga

Ex libris, Rijeka, 2014., 169 str.

Riječka izdavačka kuća *Ex libris* popratila je, uz neznatno zakašnjenje, četrdesetu obljetnicu objave djela *Raspeti Bog: Kristov križ kao temelj i kritika kršćanske teologije* (1972.) čuvenog njemačkog teologa Jürgena Moltmanna izdavanjem knjige *Jürgen Moltmann: Teologija: silazak u vražje krugove smrti*. Radi se o minizborniku radova u kojem, uz uvodno slovo samog Moltmanna, četvorica mlađih teologa promišljaju o njegovoj teologiji iz posve konkretnog *hic et nunc*.

Recepcija *Raspetog Boga* potakla je urednika na okupljanje manje skupine teologa u pokušaju kreiranja »kontekstualne teologije« na temelju recepcije Moltmannova *Raspetog Boga* u našem *locus theologicus* – današnjem vremenu ovoga dijela Europe, nakon rata devedesetih i neuspješne tranzicije iz starog političko-ekonomskog sustava.

Podsjetimo čitatelja da je riječki *Ex libris* 2005. godine objavio hrvatski prijevod *Raspetoga Boga*, toga klasika suvremene teologije. Protestant Moltmann od samoga je početka nadišao okvire svoje konfesije i njezinih teologa te postao predmetom interesa i teološkog promišljanja kršćanskih teologa diljem svijeta. Slično je i u Hrvatskoj jer je impozantan broj suvremenih katoličkih teologa koji su zadnjih desetljeća doktorirali upravo na ovome teologu (Nikola Dogan, Ivan Karlić, Ante Mateljan, Marko Matić, Marija Pehar, Antun Škvorčević). Dodajmo da je urednik izdanja i voditelj izdavačke kuće Zoran Grozdanov bivši student Teologije u Rijeci.

Objašnjavajući razloge ovog izdavačkog poduhvata urednik opravdano zaključuje kako je kod nas izostalo teološko promišljanje nad temeljnim kategorijama koje su označile devedesete godine prošlog stoljeća: rat, žrtva, suočenje sa žrtvama drugih zajednica,

privatizacija, društvene nepravde itd. *Spiritus movens* djela jest ukazivanje na to da teologija ne smije biti ili ostati akademskom (kabinetskom) znanošću, već mora istinski oblikovati stvarnost pojedinca i zajednice, kako vjerske tako i društvene, te utjecati na nju.

Jer teologija je promjena stvarnosti iz gledišta Raspetoga, a ne tek upozoravanje na tu stvarnost ili, što je još pogubnije, apologija te stvarnosti, zapaža Grozdanov i naglašava da u srži Molmannove teologije stoji pitanje o načinu na koji teologija, sa središtem u Raspetome koji je u svoje vrijeme predstavljao prijetnju i religijskom i političkom establišmentu, može doprinijeti društvenim promjenama a da se ne postavi naprosto apologetski spram nauka i postulata koje smatra mjerodavnim za tumačenje zbilje i čovjeka. Urednik Grozdanov, osim uvoda u kojemu objašnjava razloge i okolnosti nastanka ove knjige, autor je i prvoga dijela naslovljenog »Teologija iz konkretnoga« u kojemu se propituje jedinstvenost Moltmannove teologije koja svoje mjesto nalazi u konkretnim povijesnim zbivanjima kako njegova osobna života tako i, primjerice, Auschwitzta, a ne u danim učenjima putem kojih se ti povijesni događaji trebaju tumačiti.

Jürgen Moltmann posebno za ovu priliku napisao je uvodni tekst koji opisuje kontekst u kojem je prije više od četiri desetljeća nastalo njegovo djelo *Raspeti Bog*. Pritom je ratno iskustvo tijekom Drugog svjetskog rata, osobito pogibija njegova ratnog druga u Hamburgu, odigralo presudnu ulogu jer se tada po prvi put susreo s pitanjem: Gdje je Bog? To pitanje valja smatrati temeljnim za cjelokupnu Moltmannovu teologiju jer se na nj oslanja čitava teologija raspetoga Boga. To je također i ključno pitanje teologije koju se već u potpunosti uvriježeno naziva »teologijom nakon Auschwitzta«. Moltmann i J. B. Metz u Njemačkoj njezini su glavni predstavnici. Oni svoju teologiju nisu usmjerili k spekulaciji o božanskome bitku, već na povijesno i konkretno mjesto Božje objave – a to je Kristov križ – kako bi odgovorili na pitanje o smislu zla i patnje. Kristova žrtva na križu, ističe urednik, stavlja vjernika pred dilemu želi li se zbog križa skloniti u zavjetrinu svih konflikata sadašnjosti ili će se osobno angažirati kako bi mijenjao postojeće društvene, političke i religijske odnose koji dehumaniziraju čovjeka jer »Bog nije bio ra-

zapet između dvije svijeće na oltaru, nego između dva pljačkaša na Golgoti, pred gradskim vratima gdje izopćenici i pripadaju«, kako će na jednome mjestu napisati Metz, a Moltmann u *Raspetom Bogu* ponoviti.

Alen Kristić u radu naslovljenom »Razvoj demokratske političke kulture: religije kao čimbenik političkog oslobođenja?« povlači paralele između Moltmannove teologije i tzv. »slabog kršćanstva« Giannija Vattima. Prema Kristiću, religije u današnjoj Bosni i Hercegovini, ali općenito i u čitavoj regiji, trebaju sići u konkretne situacije raspetoga Boga, odnosno u vražje krugove smrti postratnih i tranzicijskih trauma, prethodno napustivši geta koja je sagradio nacionalizam. Skupno promatrajući djelovanje katolika, pravoslavaca i muslimana u Bosni i Hercegovini, autor uočava stalnu težnju političke moći za iskorištavanjem religijskih institucija. Uočavajući domaću nedemokratsku političku kulturu autor smatra da je velika odgovornost na vjerskim zajednicama koje mogu utjecati na preobrazbu situacije jer samo »vjernik svjestan sebe i svoje odgovornosti, bit će svjestan i odgovoran građanin, stup demokratskog društva«. Kristićeva je teza da bi njegovanje pluralizma i dijaloga unutar vjerskih zajednica uveliko pomoglo promicanju istoga u društvu i političkom životu (»Zatiranjem religijskog pluralizma krči se put zatiranju pluralizma u sferi društveno-političkog, i obratno.«). Na tragu Željka Mardešića Kristić zastupa potrebu kidanja veza vjerskih zajednica s političkom moću, zazivajući čak političku-društvenu nemoć vjerskih zajednica, sve u vidu zadobivanja istinske religiozne moći, koja je naposljetku najprodornija i najsnažnija i jedina kadra preobraziti svijet.

Entoni Šeperić, povezujući Moltmannove tekstove s tekstovima Johanna Baptista Metza, odbacuje hladnoću akademske teologije i na postojanju masovnih ubojstava i genocida polemizira s tradicionalnom zaokupljenošću pravovjerjem koja sprečava izravno i konkretno suočavanje s povijesnim događajima koji upravo tu pravovjernost radikalno dovode u pitanje. Naime, središnja je tema Šeperićeva teksta, ali i čitavoga zbornika, upravo to suočavanje kršćanskoga pravovjerja i konkretnih događaja, kod Moltmanna Auschwitzta, a u našem kontekstu stratišta posljednjega rata. Način na

koji ti događaji dovode to pravovjerje u pitanje upravo se nalaze u tome da su ti događaji »šok kontingencije«, da upotrijebimo Metzov izraz, u kojemu radikalnost zla, »vražjih krugova smrti«, izravno udara na poimanje Boga kao onoga koji je svemoguć, koji intervenira u povijesti. Ti događaji prouzročili su i nastanak posve drugačije teologije nakon Drugoga svjetskoga rata, no na našem se području, koje nije zaostajalo za zvjerstvima toga velikog rata, takva pitanja nisu postavljala upravo zbog »gluhoće teološkoga diskursa«, kako će navesti Šeperić.

Branko Sekulić autor je posljednjeg teksta u kojem odbacuje povezivanje religijskog, političkog i etničkog, odnosno stvaranje onoga što autor proziva etnoreligijanstvom. Oštrom i na momente radikalnom kritikom spram dnevno-političke uporabe vjere i Crkve, autor se zauzima za takvo djelovanje vjerskih zajednica koje će biti »političko bezinteresna izgradnja duhovnog tkiva« u službi »građanske harmonizacije i dijaloga«. Autor priznaje Crkvi snagu kao dvotisućljetnoj ustanovi koja ima sredstva pomoći u progresivnom nastojanju na kvalitetnim promjenama unutar kojih bi žitelj određenog područja imao svu humanističku sigurnost za normalan rast i razvoj koje mu pružaju sekularistički nazori i konstruktivna vjerska tolerancija.

Sve u svemu, ovo djelo po prvi put na našim prostorima sustavnije pokušava graditi teologiju »iz konkretnoga«, pokušavajući time stvoriti mjesnu kontekstualnu teologiju. Ono nam pokazuje jedan od načina, ovaj put preko Moltmannove teologije, kako i naša, hrvatska i bosanskohercegovačka, teologija može biti teologija koja »progovara iz iskustva naroda«, obilježenoga patnjom i beznađem. Zanimljiva je, čak i vrlo značajna za našu regionalnu teologiju, činjenica da je Jürgen Moltmann u novome engleskom izdanju knjige »Raspeti Bog«, u predgovoru koji je napisao posebno za to izdanje, spomenuo i ovaj zbornik, uz bok latinskoameričkoj teologiji oslobođenja, crnačkoj teologiji u SAD-u i Minjung teologiji u Južnoj Koreji, na koje je presudno utjecao, kao primjer »dobre prakse« teološkoga govora iz konkretnoga konteksta te je naveo da je s autorima ovoga zbornika »teološki vrlo usko povezan«.

Marko Medved